

кредити (з урахуванням собівартості залучених ресурсів). І, як свідчить діяльність банку, при встановленні процентних ставок на вклади фізичних осіб формується конкурентоспроможна ціна. Збільшення її на два відсотки порівняно з цінами конкурентів щоденно до банку додатково залучає до двох десятків клієнтів. Як наслідок, кошти на рахунках фізичних осіб у банку «Хрещатик» постійно зростають. Це свідчить про зміцнення довіри з боку клієнтів до банку.

Важливе значення для розвитку депозитних операцій із залучення коштів фізичних осіб має розвиток мережі установ банку. На 1 січня 2002 р. мережа банку «Хрещатик» налічувала 11 філій, у 2004 р. її планується довести до 80 філій. Перспективними є для банку нові технології щодо залучення у вклади коштів сільського населення, карткові проекти, безготівкові розрахунки фізичних осіб за товари та послуги.

В. І. Лазепка

Акціонерно-комерційний банк
соціального розвитку «Укрсоцбанк», м. Київ

ПІДВИЩЕННЯ РОЛІ КРЕДИТНИХ СПІЛОК У РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Як відомо, перші кредитні кооперативи, які ми називаємо кредитними спілками, виникли в при рейнських провінціях Пруссії ще в 60-ті роки XIX ст. під безпосереднім впливом Фрідріха Вільгельма Райффайзена для обслуговування селянських господарств. Тепер на базі цих спілок існує могутній Райффайзенбанк, дочірній банк якого є й у Києві.

Великий внесок у розвиток кооперативного руху, в тому числі кредитних кооперативів, зробив видатний український учений-економіст, за визначенням Йозефа Шумпетера, «найкращий слов'янський економіст», Михайло Іванович Туган-Барановський — перший міністр фінансів за часів Центральної Ради. Його книга «Сучасні засади кооперації», опублікована в 1916 р., була першою науковою працею, яка дала системне вчення про кооперацію. Нею керувались і керуються кооператори всього світу.

Перші кредитні спілки виникли в Україні ще в 60-ті роки XIX ст., а вже в 1914 р. тільки у Великій Україні, що входила до складу Російської імперії, було 2181 кредитних та 911 ощадно-

позичкових товариств, які об'єднували 1 млн 754 тис. членів. Також стрімко кредитні спілки розвивались і на західноукраїнських землях. Як і в Пруссії, вони відіграли значну роль у розвитку сільського господарства.

Слід звернути увагу на те, що на території Російської імперії бурхливий розвиток кредитних спілок припав на часи після скасування кріпацтва, коли на селі започаткувався процес формування дрібних землевласників.

Щойно розкріпачені селяни не мали коштів для організації ведення свого господарства на належному рівні. А кредитні спілки стали засобом мобілізації дрібних заощаджень членів сільської громади. Кошти, зібрані таким чином, використовувались у будівництві, наприклад, сільських зерносховищ і для надання селянам кредитів під зерно, яке вони зберігали до підвищення цін на нього.

Але за радянських часів, у 1930 р., відбулась остаточна ліквідація кредитних спілок у Радянській Україні, і в 1939 р. — на Західній, після її приєднання до СРСР.

Відродження кредитних спілок почалось уже в незалежній Україні в 1992 р. Як і скрізь у світі, у кредитні спілки об'єднуються люди з невисокими доходами, щоб, по-перше, зберегти свої заощадження і, по-друге, за необхідності отримати дешевий кредит.

Таким чином, створення кредитних спілок є засобом залучення до економічної діяльності дрібних заощаджень населення, насамперед у сільських регіонах, недостатньо охоплених мережею банківських установ. Переважно тут діють установи Ощадбанку України, і то не у всіх населених пунктах. Адже в малих селах навіть Ощадбанку не вигідно відкривати свою філію. Водночас кредитна спілка створюється, коли кількість її членів становить не менше 50. Причому не забороняється, щоб одна сім'я була представлена в кредитній спілці кількома особами, а тому вона може засновуватись практично в кожному селі. Тим більше, що витрати на ведення справи в кредитних спілках значно менші від банківських, оскільки в них їх члени, як правило, працюють на громадських засадах.

Створенню кредитних спілок тепер сприяють низькі темпи інфляції (за 2001 р. — 6,1% у розрахунку на рік), зниження відсоткових ставок за депозитами. Адже в умовах гіперінфляції внески в кредитну спілку її членів знецінювались з часом та й на

вкладі в банк можна було непогано заробити, бо процентні ставки сягали кількох десятків або й сотень процентів річних.

На наш погляд, відновлення розгалуженої мережі кредитних кооперативів на селі дасть змогу вирішити суттєву прикладну проблему — організувати ефективне фінансово-кредитне обслуговування реформованого агропромислового комплексу країни.

Адже в наш час ситуація на селі багато в чому подібна до тієї, яка склалася в Російській імперії після скасування кріпацтва. Українські селяни нарешті отримали землю, але часто не мають фінансових можливостей розпочати її обробіток на сучасному рівні. Банки ж підтримують кредитами вже достатньо стабільні господарства, та й невідомо, як би вони ще себе повели, коли б держава не гарантувала їм повернення частини відсотків. Тому кредитуванням дрібних і навіть середніх і великих господарств сьогодні фактично ніхто не займається.

Діяльність же кредитних спілок також сприяла б розвитку малого і середнього бізнесу на селі і в місті, про необхідність якого так багато говориться і так мало робиться в Україні.

Для того щоб кредитні спілки почали повноцінно функціонувати в Україні, потрібно, щоб Верховна Рада України, нарешті, прийняла Закон «Про кредитні спілки», який пройшов перше читання ще в 1999 р. Без нього багато моментів у діяльності кредитних спілок залишається незрозумілими. Адже чинний Указ Президента України від 20 вересня 1993 р. і підготовлений проект закону суттєво різняться між собою. Окрім цього, у законі необхідно передбачити право кредитних спілок бути засновниками банків, адже сьогодні вони діють відповідно до Закону України «Про об'єднання громадян», а за Законом України від 7 грудня 2000 р. «Про банки і банківську діяльність» об'єднання громадян не можуть виступати засновниками банків.

На основі селянських кредитних спілок у майбутньому можуть створюватись місцеві й центральний селянський кооперативний банки. Прийнятий 7 грудня 2000 р. Закон України «Про банки і банківську діяльність» передбачив суттєву особливість в організаційно-управлінських засадах кооперативного банку. Голосування на зборах засновників банку здійснюється за старим кооперативним принципом «один учасник — один голос», а не «одна акція — один голос». А тому в ньому не можна заволодіти контрольним пакетом акцій чи паїв, як це сталося з комерційними банками, заснованими підприємствами певних галузей економіки.

Оскільки такі банки створюються фактично за рахунок дрібних сільгоспвиробників і можуть кредитувати лише своїх учасників, то й мобілізовані кошти гарантовано будуть спрямовуватись на підтримку сільського господарства, а контроль за їх використанням здійснюватиметься на рівні сільських громад. Це сприятиме проведенню земельної реформи на селі.

Адже якщо подивитись на перелік найбільших боржників фактично збанкрутілого агропромислового банку «Україна», то ми майже не побачимо серед них сільгоспвиробників. За нормальної ринкової кон'юнктури вони, як правило, свої борги погашають вчасно.

Альтернативою створення кооперативного механізму фінансування дрібних сільгоспвиробників може стати створення державного механізму їх фінансової підтримки. Але, на наш погляд, поки в державі не буде вирішене питання з подоланням корупції і не почнуть працювати дійові механізми контролю за використанням коштів, ефективність фінансування дрібних сільгоспвиробників за рахунок бюджетних коштів буде такою самою, як і ефективність фінансування інновацій за рахунок коштів Інноваційного фонду, що здебільшого так і не були повернуті позичальниками. Та й, відверто кажучи, немає сьогодні в держави коштів на створення ще одного фінансового інституту. А от створення кредитних спілок на селі дасть змогу частково перевести сільське господарство на самофінансування в основному за рахунок заощаджень його ж працівників.

Кредитні кооперативи також можуть бути з успіхом використані для залучення тимчасово вільних коштів населення в економічний процес не тільки на селі, а й у містах. Наприклад, до Жовтневої революції кредитні кооперативи в містах були засобом організації взаємної фінансової допомоги серед ремісників.

У наш час в Україні об'єднання в кредитні кооперативи, на наш погляд, є доцільним для приватних підприємців, або, як вони офіційно іменуються, «суб'єктів підприємницької діяльності — фізичних осіб». Адже для українських банків вони як позичальники є непривабливими. На це є низка причин. По-перше, приватні підприємці користуються кредитами переважно в невеликих розмірах, тому отриманий від їх надання зиск не виправдовує витрат банків на оформлення і супроводження цих кредитів, оскільки в переважній більшості банків внутрішня структура й процедури надання кредитів пристосовані для

надання кредитів у відносно великих розмірах підприємствам та організаціям. По-друге, звітність, яку складають приватні підприємці, не дає необхідної банкам інформації для здійснення аналізу фінансового стану приватного підприємця відповідно до вимог Національного банку України. Тому на сьогодні наданням кредитів у невеликих розмірах приватним підприємцям фактично займається тільки Мікрофінансовий банк, який був заснований з цією метою Європейським банком реконструкції та розвитку.

Ще однією суттєвою причиною відмови в кредиті приватному підприємцю є відсутність надійного забезпечення. Водночас затверджене Указом Президента «Тимчасове положення про кредитні спілки в Україні» передбачає для кредитної спілки можливість виступити поручителем за виконання своїми членами зобов'язань перед третіми особами.

Тому, на нашу думку, об'єднання приватних підприємців у кредитні спілки дасть змогу вирішити питання фінансової підтримки приватних підприємців як за рахунок коштів цих кредитних спілок, так і за рахунок коштів інших організацій, перед якими кредитні спілки можуть виступити поручителем. Цим кредитні спілки сприятимуть розвитку малого і середнього бізнесу.

Усе, про що йшлося вище, стосувалось ролі, яку можуть відігравати кредитні спілки в розвитку підприємництва. Але кредитні спілки можуть створюватись особами, які не ставлять собі за мету започаткування власної справи. Адже в будь-якої пересічної особи в житті може виникнути ситуація, яка для свого вирішення потребуватиме грошових витрат, для здійснення яких, як це часто буває, не вистачає коштів. Отримати їх у кредит під заставу рухомого майна можна в ломбарді, але він їх надає під 6% на місяць, або 72% річних. Таких процентів не здирав навіть лихвар.

У радянські часи громадянам у таких ситуаціях ставали в нагоді каси взаємодопомоги при профспілкових організаціях і так звані «чорні» каси. Тепер існує цивілізований шлях вирішення проблеми — це кредитна спілка. Вона може бути створена працівниками одного підприємства, жителями одного населеного пункту, членами однієї громадської організації. Для створення кредитної спілки її членам необхідно сплатити вступні та членські внески, які частково будуть розміщені на поточному рахунку в установі банку, а тому почнуть працювати на розвиток економіки, а не будуть зберігатися на руках у громадян, не приносячи нікому користі.

Зрозуміло, що в цьому випадку ініціатива має йти, як то кажуть, «від народу». Державі ж необхідно забезпечити сприятливе законодавче поле і, можливо, виконання пропагандистських функцій.

К. В. Уваров

Київський національний економічний університет,
м. Київ

МІНІМІЗАЦІЯ РИЗИКІВ ПРИ РОЗМІЩЕННІ ВКЛАДІВ НАСЕЛЕННЯ В БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВАХ

Одним з основних джерел ресурсної бази для кредитування, без якого неможлива розбудова економіки України, є вклади населення, що надходять до реального сектора за посередництвом банків. В останні кілька років після кризи 1998 р. спостерігаються певні позитивні зміни у фінансовому, і зокрема банківському, секторі: показник інфляції за 2001 р. мав відносно невисоке значення (6,1%), курс національної валюти до провідних світових валют був стабільним, і навіть мав протягом 2001 р. тенденцію до підвищення, поступово відновлюється довіра населення до банківських закладів. Унаслідок цих змін значно зріс обсяг вкладів фізичних осіб, причому більша частина приросту припадає на вклади в національній валюті (табл. 1).

Водночас банкрутство кількох великих за розмірами банків (зокрема банку «Україна») є досить серйозним чинником, що стримує подальше розширення ресурсної бази українських банків за рахунок депозитів фізичних осіб. Ураховуючи ж досить високу чутливість показника інфляції та курсу гривні до впливу зовнішніх та внутрішніх економічних та деяких інших чинників, на перший план має вийти ступінь підготовленості суб'єктів економіки до можливих сценаріїв розвитку подій у фінансовому секторі і, зокрема, у банківській системі.

У зв'язку з цим, на наш погляд, головним підходом до розміщення коштів у банках України може стати підхід з позицій управління ризиками, з котрими може зіткнутися потенційний вкладник.

Основними складовими такого підходу є:

1) управління кредитним ризиком з точки зору диверсифікації вкладень за об'єктами інвестицій (банківськими установами);